

ΕΚΚΕ – Α΄ Συνέδριο Πολιτικής Κοινωνιολογίας

Πολιτική και Κοινωνία σε μετάβαση

ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ

Ενδιαφέροντες προβληματισμοί και αναρωτήσεις κατατέθηκαν στο τριήμερο Συνέδριο που διοργάνωσε το Ινστιτούτο Πολιτικής Κοινωνιολογίας του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών σε συνεργασία με το ΠΜΣ «Πολιτική Επιστήμη και Κοινωνιολογία» του Παν/μίου Αθηνών και την Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης, στην Αθήνα, στις 12-14 Φεβρουαρίου 2003.

Καλύπτοντας μια ευρύτερη κλίμακα γνωστικών αντικειμένων, οι συμμετέχοντες, πολιτικοί επιστήμονες στην πλειοψηφία τους, επιχείρησαν να διερευνήσουν ενδεχόμενους μετασχηματισμούς στις σχέσεις της ελληνικής πολιτικής με την κοινωνία στο φόντο της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Μετασχηματισμοί, οι οποίοι εκτείνονται στα πεδία του πολιτικού λόγου, της ιδεολογίας, των κινητοποιητικών πρακτικών, του πολιτικού και κομματικού συστήματος, των κομματικών στρατηγικών, των εκλογικών αναμετρήσεων, αλλά και σε αυτά της επικοινωνίας, έντυπης και ηλεκτρονικής, των εργασιακών σχέσεων, της δημόσιας διοίκησης, των θεσμών ευρωπαϊκής διακυβέρνησης και της ευρωπαϊκής ιδιότητας του πολίτη, τέλος, των μοντέλων κοινωνικού αποκλεισμού.

Άραγε, ποιες συγκεκριμένες μορφές προσλαμβάνουν κάποιες νέες ιδεολογικές αναζητήσεις που διατρέχουν τμήματα της σημερινής ελληνικής κοινωνίας; Ο Παναγής Παναγιωτόπουλος (Λέκτορας, Τμήμα Πολιτικών Επιστημών, ΑΠΘ), εντοπίζοντας το ενδιαφέρον του σε διάσπαρτα φαινόμενα «αρχαιολατρίας» τα οποία φέρουν την αχλύ της «εναλλακτικής γνώσης», αφιέρωσε την εισήγησή του στην τομή αυτής της νέας ιδεολογικής πρακτικής, συνδέοντάς την με την ανανέωση της ακροδεξιάς κοσμοθέασης. Μέσα από μία underground φιλολογία ανωτερότητας της «ελληνικής φυ-

λής», η οποία προσπαθεί να παρουσιάσει την «εξωγήνηνη» προέλευση του (έλληνα) ανθρώπου, και τη διάχυση του μολυσματικού αυτού λόγου εκτός κανόνων και θεσμών, επιχειρείται μία ορισμένη «εμβάθυνση» της εθνικιστικής ιδεολογίας. Ωστόσο, η διανοούμενη αυτή μόδα, εξαιτίας των υπερβολών της, φαίνεται να οδηγεί την ίδια την εθνικιστική ιδεολογία στα λογικά της όρια. Οι αιτίες αυτής της ιρρασιοναλιστικής υπέρβασης; Η απώλεια νοήματος, η κρίση των μονοθεϊσμών, η ριζοσπαστικοποίηση του ελληνικού εθνικισμού την τελευταία δεκαετία, ο «εκδημοκρατισμός» της ανάγνωσης, ο «εναλλακτισμός», τέλος, η συμβατότητά της με την κυρίαρχη ατομικιστική κουλτούρα.

Από την ιδεολογία στην πολιτική, στην «καθαρή» πολιτική, και μάλιστα στις κομματικές της μορφές, ο Μανώλης Αλεξάκης (Διδάκτωρ Κοινωνιολογίας, LSE) έστρεψε το ενδιαφέρον στην αβέβαιη και θολή ιδεολογική φυσιογνωμία της Νέας Δημοκρατίας. Τα αίτια αυτής της απροσδιοριστίας θα έπρεπε να αναζητηθούν, σύμφωνα με τον εισηγητή, στο γεγονός ότι τα στοιχεία τομής του 1974, όταν ιδρύεται η ΝΔ, δεν είναι τόσο ισχυρά ώστε να επιβληθούν στην προδικτατορική πολιτική κληρονομιά της συντηρητικής παράταξης. Ωστόσο, αν η ΝΔ παρέμεινε σε ένα καθεστώς ιδεολογικού μετεωρισμού και αγκυλώσεων, το ΠΑΣΟΚ, όπως επιχείρησε να δείξει ο Γιάννης Κωνσταντινίδης (Διδάκτωρ Πολιτικής Επιστήμης, University of Essex) μελετώντας τα επίπεδα «προσαρμογής» των κομματικών λόγων στην κοινωνική ζήτηση, κατόρθωσε να αποδειχθεί ο πλέον ευέλικτος πολιτικός σχηματισμός της μεταπολίτευσης, υιοθετώντας βαθμιαία έναν «πραγματιστικό λόγο», στοιχείο το οποίο εξηγεί, σύμφωνα με τον εισηγητή, την σχεδόν αδιάταρακτη επικράτηση του συγκεκριμένου κόμματος τις δύο

τελευταίες δεκαετίες. Από την πλευρά του, ο Τάκης Σ. Παππάς (Λέκτορας, Τμήμα Πολιτικών Επιστημών, ΑΠΘ), εξετάζοντας εμπειρικά και θεωρητικά τους μετασχηματισμούς του ελληνικού κομματικού συστήματος μετά τον εμφύλιο, πρότεινε μία «νέα τυπολογία των διαδοχικών κομματικών συστημάτων»: σύστημα του υπερισχύοντος κόμματος (1952-1963), πολωμένος πολυκομματισμός (1963-1981), δικομματισμός (1981-2003).

Στα πολιτικά κόμματα και σε εκλογικές αναμετρήσεις, τέλος, ήταν αφιερωμένες και οι εισηγήσεις των Νίκου Μαραντζίδη (Διδάσκων Πολιτικής Επιστήμης, Παν/μιο Μακεδονίας) και Ευτυχίας Τεπέρογλου (υπ. Διδάκτωρ, Παν/μιο Αθηνών). Ο πρώτος εισηγητής παρουσίασε σειρά υποθέσεων εργασίας που αφορούσαν τις στρατηγικές των Κομμουνιστικών Κομμάτων της Δ. Ευρώπης για την έξοδο από την κρίση τους, ενώ η δεύτερη εισηγήτρια παρουσίασε μία συγκριτική μελέτη «εκλογών δεύτερης τάξης» (ευρωεκλογές) σε Ελλάδα και Ισπανία.

Ωστόσο, εκτός από τα πολιτικά κόμματα υπάρχουν και οι εθελοντικές οργανώσεις, στις οποίες αφιέρωσε την εισήγησή της η Ρόη Παναγιωτοπούλου (Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, Παν/μιο Αθηνών). Επισημαίνοντας τις αιτίες ανάπτυξης του εθελοντισμού ιδιαίτερα την τελευταία δεκαετία (συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους, κρίση των κομμάτων, νέες αντιλήψεις για αυτοοργάνωση, κλπ), καθώς και το αυξανόμενο κρατικό ενδιαφέρον, η εισηγήτρια παρατήρησε την ανάδυση δύο νέων πεδίων εθελοντισμού στην Ελλάδα: αυτού που συστήνεται γύρω από τα προβλήματα των μεταναστών και εκείνου που σχετίζεται με τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004.

Στο πεδίο των εργασιακών σχέσεων, και στο πρόβλημα των ευρωπαϊκών στρατηγικών για την απασχόληση, αναφέρθηκε ο Σεραφείμ Σεφεριάδης (Λέκτορας, Πάντειο Πανεπιστήμιο), επισημαίνοντας ότι το νέο «διαδικαστικό-διαβουλευτικό δημοκρατικό μοντέλο», εντός του οποίου εκπονούνται και επιβάλλονται οι δημόσιες πολιτικές (Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση-ΕΣΑ), πλήττει το κράτος πρόνοιας και την κοινωνική ιδιότητα του πολίτη. Το μοντέλο αυτό, δεν κάνει άλλο από το να ρευστοποιεί τις κοινωνικές συγκρούσεις, να μην αναγνωρίζει συγκροτημένες κοινωνικές αντιθέσεις, διαλύοντας με τον τρόπο αυτό τα συλλογικά υποκείμενα. Ο συντονισμός των ποικιλόμορφων αντιδράσεων σε αυτή τη μορφή απορρύθμισης των εργασιακών σχέσεων, μέσα από την ανάπτυξη μιας «οργανικής αλληλεγγύης» όλων όσοι πλήττονται, η είσοδος νέων διαπραγματευτικών προβλημάτων, ένας νέος λόγος περί δικαιωμάτων, η «αποκρατικοποίηση» των συνδικάτων, καθώς και ένας νέος διεθνικός πολιτικός λόγος εκ μέρους τους, είναι ορισμένα από τα στοιχεία τα οποία θα μπορούσαν να δομήσουν μια αποτελεσματικότερη μορφή αντίστασης στην εκ των άνω προωθούμενη διάλυση των διεκδικητικών συλλογικοτήτων. Μία απόπειρα διάλυσης, η οποία δεν διαφοροποιείται, ρητορικά τουλάχιστον, στην ευρωπαϊκή της εκδοχή από την αντίστοιχη αμερικανική, όπως υποστήριξε ο Βασίλης Αράπογλου (Διδάκτωρ Πολιτικής Επιστήμης και Κοινωνικής Γεωγραφίας, LSE), παρουσιάζοντας τα βασικά χαρακτηριστικά των καθεστώτων κοινωνικού αποκλεισμού στις σημερινές συνθήκες της παγκοσμιοποίησης.

Βέβαια, ακόμα και αν δεν υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές ανάμεσα στο ευρωπαϊκό με το αμερικανικό μοντέλο «διαχείρισης της φτώχειας», το πρώτο στην θεσμική-διοικητική του διάσταση είναι πέρα για πέρα υπαρκτό. Στο πλαίσιο αυτό, η Καλλιόπη Σπανού (Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Παν/μιο Αθηνών) εξέφρασε έναν εξαιρετικά ενδιαφέροντα προβληματισμό για τον τρόπο με τον οποίο η Ελλάδα συμμετέχει σε επίπεδο πολιτικο-διοικητικό στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Βασική διαπί-

σωση; Απουσία ή και ανεπάρκεια συγκροτημένης θεσμικής υποστήριξης για την προώθηση θεμάτων ελληνικού ενδιαφέροντος και, εξ αιτίας αυτού, αυτονομία των κατάλληλων προσώπων, ανάπτυξη προσωπικών πρωτοβουλιών για την πλήρωση των θεσμικών κενών. Αυτή η υπεράνω θεσμών λειτουργία των «αυτόνομων-δρώντων» φαίνεται να είναι δομικό στοιχείο της ελληνικής πολιτικο-διοικητικής κουλτούρας και ένα από τα σοβαρά ερωτήματα θα μπορούσε να είναι και τούτο: σε ποιο βαθμό ο εξευρωπαϊσμός θα μπορούσε να μετασχηματίσει αυτή την κουλτούρα, ώστε να άρει, για παράδειγμα, τα κρίσιμα προβλήματα προβλεψιμότητας που παρουσιάζονται στο ελληνικό διοικητικό σύστημα, ή, άλλο παράδειγμα, να συρρικνωθούν οι δίοδοι της διαφθοράς; Και, τελικά: μέχρι πότε θα συνεχίζεται η διεκυστίδα της αποσυσχέτισης προσωπικών ευκαιριών και λειτουργίας των θεσμών; Από την πλευρά του, ο Γιώργος Ανδρέου (Διδάκτωρ Πολιτικής Επιστήμης, Παν/μιο Αθηνών), επισημαίνοντας τον συγκεντρωτικό και διαχειριστικό χαρακτήρα του ελληνικού πολιτικο-διοικητικού συστήματος, την περιορισμένη διάχυση νέων ιδεών, τελικά την μη προαγωγή της τοπικής και περιφερειακής διάστασης των προβλημάτων, ουσιαστικά υποστήριξε ότι ο κυρίαρχος αναπτυξιακός λόγος και πρακτική αντιστρατεύονται την «ενδογενή ανάπτυξη».

Σε όψεις της ευρωπαϊκής ενοποίησης ήταν αφιερωμένες οι εισηγήσεις των Νέλλη Ψαρού (Διδάκτωρ Πολιτικής Επιστήμης, LSE), Μάνου Παπάζογλου (υπ. Διδάκτωρ Πολιτικής Επιστήμης, University of Essex) και Νίκου Σαρρή (Πολιτικός Επιστήμονας-Διεθνολόγος-ΕΚΚΕ). Η πρώτη εισηγήτρια υποστήριξε ότι η διαδικασία ευρωπαϊκής οικοδόμησης φέρει έντονα εθνικιστικά χαρακτηριστικά, ενώ, αντίθετα, ο δεύτερος εισηγητής, εστιάζοντας σε ειδικότερες πλευρές της ευρωπαϊκής κατασκευής, επισημάνει την σπουδαιότητα μιας διπλής ιδιότητας του πολίτη (εθνικής και ευρωπαϊκής), αφού έτσι προάγεται η αμφίπλευρη αναδιαμόρφωση της και διευρύνονται τα πεδία ελευθερίας και αυτονομίας των πολιτών. Ο τρίτος, τέλος, εισηγητής παρουσίασε τον σχετικό προβληματισμό ο οποίος αναπτύ-

σεται σχετικά με την άμεση εκλογή προέδρου στην ΕΕ.

Οι μετασχηματισμοί στον χώρο της «επικοινωνίας» αποτέλεσαν ένα αυτόνομο πεδίο άλλων παρεμβάσεων. Η Δήμητρα Μηλιώνη (υπ. Διδάκτωρ Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ, ΑΠΘ), με έναν εντυπωσιακά συγκροτημένο λόγο και πολύ καλά ελληνικά, αναφέρθηκε στη «δυναμικότητα των πολιτικών κοινοτήτων: από τον 'τυφλοπόντικα της επανάστασης' στον ακτιβισμό του ποντικιού». Θέτοντας το ερώτημα αν το Διαδίκτυο συνιστά για τη δημοκρατία «ηλεκτρονική ουτοπία» ή «δυσοίωνα ψηφιακό μέλλον», επιχείρησε, αποστασιοποιούμενη από τις δύο αυτές ακραίες θεωρήσεις, να δείξει τις νέες ευκαιρίες που αυτό συνιστά ως τόπος ανάδυσης υβριδικών κοινωνικών και πολιτικών συνθέσεων. Επικαλούμενη σχετικά παραδείγματα, όπως π.χ. τη χρήση του Διαδικτύου από τους Ζαπατίστας, υποστήριξε ότι η οικειοποίηση του μέσου «από τα κάτω» μπορεί να κατασκευάζει «ανοιχτά σύνολα» και να δημιουργεί επικοινωνιακά συμβάντα τα οποία σε διαφορετική περίπτωση θα ήταν περιθωριακά. Η Μαρία Κομνηνού (Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, Παν/μιο Αθηνών) επικέντρωσε το ενδιαφέρον της στη σχέση «τρομοκρατίας και ΜΜΕ» σε ΗΠΑ και Ελλάδα. Στην πρώτη περίπτωση, σύμφωνα με την εισηγήτρια, σε αυτή δηλαδή των αμερικανικών ΜΜΕ, η εικόνα του τρομοκράτη κατασκευάζεται εν πολλοίς πάνω σε μία ουσιοκρατική πρόσληψη της ετερότητας (ισλαμικής, αραβικής), ενώ στην περίπτωση των ελληνικών ΜΜΕ συναντάμε «τοπικές εκδοχές ιερών πολέμων». Η Χριστιάννα Κωνσταντοπούλου (Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Κοινωνιολογίας, Τμήμα Πληροφορικής, Παν/μιο Μακεδονίας) επισήμανε τη σκηνοθετημένη μεροληπτικότητα των «παραθύρων» στα δελτία ειδήσεων της ελληνικής τηλεόρασης, ενώ η Αθηνά Σκουλαρίκη (υπ. Διδάκτωρ Κοινωνιολογίας Τύπου, Paris II) ανέλυσε, με ιδιαίτερες αναφορές στο «Μακεδονικό», το ρόλο των Μέσων στην προαγωγή του νέου εθνικιστικού ρεύματος που κυριάρχησε στην Ελλάδα την προηγούμενη δεκαετία.